

12 00 00 ҲУҚУҚШИНОСӢ
12 00 00 ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ
12 00 00 LAW SCIENCES

**12.00.01 ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА; ИСТОРИЯ
УЧЕНИЙ О ПРАВЕ И ГОСУДАРСТВЕ**

**12.00.01 THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW; HISTORY OF
TENETS RELATED TO STATE AND LAW**

УДК 343

DOI 10.24412/2411-1945-2022-1-98-106

**ТАҲЛИЛИ ҲУҚУҚӢ–ҶИНОЯТИИ
ТАРАФИ ОБЪЕКТИВИИ ТАҶОВУЗ
БА ҲАӢТИ АРБОБИ ДАВЛАТӢ
Ӣ АРБОБИ ҶАМЪИЯТӢ**

*Акилова Муқаддас Мирмуҳамадовна,
муаллимаи калони кафедраи назария ва
таърихи давлат ва ҳуқуқи ДДҲБСТ
(Тоҷикистон, Хучанд)*

**УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ
ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ
ПОСЯГАТЕЛЬСТВА НА ЖИЗНЬ
ГОСУДАРСТВЕННОГО ИЛИ
ОБЩЕСТВЕННОГО ДЕЯТЕЛЯ**

*Акилова Муқаддас Мирмуҳамадовна,
старший преподаватель кафедры теории
и истории государства и права ТГУПБП
(Таджикистан, Худжанд)*

**CRIMINAL–LEGAL ANALYSIS
OF AN OBJECTIVE SIDE OF
INFRINGEMENT UPON THE LIFE OF
A STATE OR PUBLIC ACTOR**

*Akilova Mukaddas Mirmukhamadovna
senior lecturer, department of theory and
history of state and law under the TSULBP
(Tajikistan, Khujand) E-MAIL:
mukaddam1181@gmail.com*

Калидвожаҳо: арбоби давлатӣ, арбоби ҷамъиятӣ, таркиби ҷиноят, тарафи объективӣ, таркибҳои кӯтоҳишуда, таркиби расмӣ, таҷовуз ба ҳаёт, ҷинояти хотимаёфта, сӯиқасд ба куштор

Зикр шудааст, ки тарафи объективӣ раванди ҳаракати шахсеро, ки ҷиноят содир кардааст, дар бар гирифта, амали берунаи иродавии рафтори шахс мебошад ва ҳавфи таҷовузро ба объект ифода мекунад. Дуруст бандубаст кардани кирдор, ҳамчун аломати тарафи объективии таркиби ҷиноят басо муҳим аст. Тарафи объективии ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли куштор ё сӯиқасд ба куштор ифода мегардад ва таҳти мафҳуми таҷовуз дар ҳуқуқи ҷиноятӣ одатан «куштор», сӯиқасд ба куштор» ва ҳамчунин «расонидани зарар» фаҳмида мешавад. Оқибатҳои воқеии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ инҳоянд: фаро расидани марг, ба саломати расонидани дараҷаи гуногуни зарар. Имконияти умуман нарасонидани зарар ба саломатӣ низ ҷой дорад, вақте таҷовуз оқибатҳои нишондодашударо бавучуд намеоварад, аммо ин ҳолатҳо ба бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад, зеро таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ба категорияи ҷиноятҳои мансуб аст, ки таркиби расмӣ доранд. Таъкид шудааст, ки

Акилова М.М. Таҳлили ҳуқуқӣ–ҷиноятии тарафи объективи таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ

беҳаракати ҷинояткорона низ яке аз аломатҳои асосии тарафи объективи ҷиноят мебошад. Беҳаракати ҷинояткорона дар иҷро накардан аз ҷониби шахсе, ки ўҳдадор буд ин ё он ҳаракатҳоро иҷро кунад, ифода меёбад

Ключевые слова: *государственный деятель, общественный деятель, состав преступления, объективная сторона, сокращенный состав, формальный состав, посягательство на жизнь, оконченное преступление, покушение на убийство*

Отмечается, что объективная сторона преступления включает в себя действия лица, совершившего преступление, являясь внешним произвольным действием в поведении лица, и представляет собой опасность агрессии по отношению к объекту. Очень важно правильно квалифицировать действие как признак объективной стороны преступления. Объективная сторона преступления “посягательство на жизнь государственного или общественного деятеля Республики Таджикистан” выражается в виде убийства или покушения на убийство. Реальными последствиями посягательства на жизнь государственного или общественного деятеля являются: смерть, причинение разной степени вреда здоровью. Существует также возможность вообще не причинять вреда здоровью, когда посягательство не имеет указанных последствий, но эти случаи и не влияют на квалификацию преступления, поскольку посягательство на жизнь должностного лица или общественного деятеля относится к категории преступлений, имеющих формальный состав. Подчеркивается, что преступное бездействие также является одним из основных признаков объективной стороны преступления. Преступное бездействие определяется как несовершение лицом, которое должно было совершить то или иное действие, планируемого действия.

Keywords: *statesman, public figure, corpus delicti, objective side, abridged corpus delicti, formal corpus delicti, infringement on life, accomplished crime, attempted murder*

It is underscored that an objective side of crime includes actions of a person who committed crime being an outward spontaneous action in individual's behavior which is a danger of aggression towards the object. It is very important to qualify the action in question properly as a token of the objective side of crime. The former as “an infringement upon the life of a statesman or public figure of Tajikistan Republic” is expressed in the form of murder or attempted murder. Real consequences of infringement upon the life of a statesman or a public actor are death or infliction of harm upon health of varied degree. There exists also a potentiality not beset with causing this harm when encroachment has no respective aftermath, but the cases of this sort don't affect a crime qualification as an infringement upon the life of a functionary or a public actor as they refer to the category of crimes having formal corpus delicti. It is emphasized that criminal negligence is one of the principal signs of an objective side of crime. Criminal negligence is determined as an undone planned action which was to be undertaken by the person being authorized for doing it.

Тарафи объективӣ танҳо раванди олами беруна, яъне берун аз шуури шахси ҳаракаткунандаро дар бар мегирад. Аз ин рӯ, тарафи объективӣ амали берунаи иродавии рафтори одам аст, ки дар он таҷовузи барои ҷамъият хавфнок ба объекти бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда ифода меёбад. Яъне ин рафтори иродавиест, ки дар олами объективӣ зоҳир мегардад. [1, с.71]

Тарафи объективии ҷиноят ҷараёни ягонаеро дар худ тавсиф медиҳад, ки ҳар яке аз онҳо ба қонуниятҳои умумӣ тобеъ мебошанд. Ҳаракат (беҳаракатӣ) аз як тараф – ин унсури аввали раванд мебошад, ки ба муносибатҳои ҷамъиятии ҳамчун объекти ҷиноят баромадкунанда ва оқибат, ки аҳамияти ҷиноӣ–ҳуқуқӣ доранд, таъсири манфӣ мерасонад. Аз тарафи дигар, ба ҷамъият хавфнокии ҳаракат (беҳаракатӣ), ки ба тағйирот ва поймолшавии ин муносибатҳо ба объекти таъовуз меорад – ин сабаби тағйири қайдшуда, давраи аввали пайдоиши оқибат мебошад. Баҳисобгирии мазмуни ҷамъиятӣ–ҳуқуқии оқибати ҷинояткорона ҳангоми бандубасти ҷиноят имконият медиҳад, ки намуди ҳаракати ҷинояткорона ва дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии он, инчунин намуд ва андозаи ҷазои дахлдор муайян карда шавад.

«Оқибатҳои ҷиноиро ба сифати яке аз аломатҳои ҳатмии ҷанбаи объективии ҷиноӣ ҷудо карда, на танҳо аҳамияти илмӣ, балки амалии ин аломатро барои бандубасти ҷиноятӣ–ҳуқуқӣ таъкид кардан лозим аст. Дар фаъолияти рӯзмарраи худ шахсони бандубасткунанда бояд ба назар гиранд, ки оқибати ҷиноӣ чун мафҳуми ҳуқуқӣ дорои ду хосияти махсуси ҳуқуқӣ мебошанд: оқибати ҷиноӣ зараре мебошад, ки на ба дилхоҳ муносибатҳо, балки ба муносибатҳои мушаххаси аз ҷониби қонун ҳифзшаванда расонида шудааст, дувум зарари ба объекти ҷиноят расонидаро маҳз қонун муайян мекунад». [2, 56]

Аз ин лиҳоз, тарафи объективии ҷиноят амали зоҳирии кирдори барои ҷамъият хавфнокеро ифода менамояд, ки ба объекти аз ҷониби қонуни ҷиноятӣ ҳифзгардида таъовуз мекунад ва дар натиҷаи ин таъовуз ба он объект зарар мерасад. Тарафи объективии ҷиноят воқеияти ошкоро, зоҳиран амалкунанда бошад ҳам, дарки он хеле мушкил аст. Барои он ки унсури ҷиноят, ҷӣ хеле ки дар боло қайд шуда буд, дар тарафи ботинии фаъолият аст, яъне дар фикру андеша, дар шуур шакли муайянро мегирад ва пас аз вай зоҳиран ҷомаи амал мепӯшад. Аз дигар тараф, тарафи объективии ҷиноят чун объекти даркшаванда хеле мураккаб бошад ҳам, онро бо осонӣ ошкор кардан мумкин аст. Тарафи объективӣ аз кирдор (ҳаракат ё беҳаракатӣ), оқибати барои ҷамъият хавфнок ва аз робитаи сабаби байни кирдор ва оқибати барои ҷамъият хавфнок иборат аст. [3, 102]

Вобаста ба тарафи объективӣ В.Н. Кудрявтсев қайд мекунад: «Амали инсон ин ягонагии аломатҳои субъективӣ ва объективӣ мебошад. Вай дар як вақт ҳам субъективӣ ва ҳам объективӣ мебошад, зеро ин зухуроти хусусиятҳои дохилии инсон аст ва ҳамзамон як шакли таъсири мутақобилаи инсон бо воқеияти беруна мебошад». [4, 10]

«Аҳамияти тарафи объективии ҷиноят, – навиштааст Г.В. Тимейко, - дар навбати аввал аз он иборат аст, ки дар доираи ҷиноят он асоси объективии ҷавобгариӣ ҷиноятӣ мебошад». [5, 15]

Тарафи объективии ҷиноят ҳамчун амали рафтори инсон як қатор аломатҳо дорад, ки онҳоро ба ду категория тақсим кардан мумкин аст: ҳатмӣ ва интиҳобӣ. Дар таркибҳои расмӣ кирдор аломати ҳатмӣ мебошад, дар таркибҳои моддӣ – кирдор, оқибати ҷиноят ва робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат аломатҳои интиҳобӣ мебошанд.

Таъовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ба категорияи ҷиноятҳои мансуб аст, ки таркиби расмӣ доранд. Барои тарафи объективии ҷинояти м. 310 ҚҶ ҚТ лаҳзаи ниҳони амал аллақай дар моддаи зикршуда тавсиф карда шудааст. Қонунгузор «содир намудани кирдорро ҳамчун асоси мустақил ва кофӣ барои эътироф кардани ҷинояти хотимаёфта» қайд намуда, оқибати ҷиноятро берун аз доираи модда гузоштааст. Аммо, дар моддаи 310 ҚҶ ҚТ мавҷуд набудани оқибатҳои мушаххас маънои онро надорад, ки чунин амал безарар аст.

Тарафи объективии ҷиноят дар кирдор дар намуди таъовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне дар шакли куштор ё сӯйиқасд ба куштор ифода

мегардад, зеро таҳти мафҳуми таҷовуз дар ҳуқуқи ҷиноятӣ одатан «куштор», сӯиқасд ба куштор» ва ҳамчунин «расонидани зарар» фаҳмида мешавад.

О.Ю. Звонарев чунин мешуморад, ки кирдори ба ҷамъият хавфнок дар таркиби таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ба таври возеҳ таҳия карда нашудааст, аз ин рӯ, вай пешниҳод менамояд, ки қонунгузор бояд аз истилоҳи "таҷовуз ба ҳаёт" даст кашад ва тарафи объективи ин ҷиноят дар шакли "куштори қасдона" ифода карда шавад. [6, 86]

Э.Ф. Побегайло ва С.В. Бородин дар навбати худ қайд мекунад, ки "вобаста ба табиати ҳуқуқи худ, "таҷовуз ба ҳаёт "... сӯиқасд ба куштор аст, ки қонунгузор дар таркиби махсус бо мақсади пешгирии умумӣ гузоштааст». [7, 78]

С.В. Дяков вобаста ба тарафи объективи таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ чунин менависад: «Таҷовуз ба ҳаёт маънои содир кардани амалҳои мустақимро, ки барои куштани арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ равона карда шудааст, сарфи назар аз он, ки муваффақ буданд ё не дар бар мегирад. Дар ин ҷо, қонунгузор бо назардошти хатари амали террористӣ лаҳзаи ба охир расидани ҷиноятро ба марҳилаи сӯиқасд гузаронидааст. Ҳодисаи воқеии марг ё сӯиқасд ба ҳаёти ин шахсон бо аломатҳои таркиби ҷинояти анҷомдодашударо фаро гирифта, бандубасти иловагиро бо ҷиноятҳои одамкушӣ (м.105 ҚҶ ФР ё м. 104 ҚҶ ҚТ) ё қасдан расонидани зарар ба саломатӣ (м. 111, 112 ҚҶ ҚТ ва ҚҶ ФР) талаб намекунад». [8. 92]

Ақидаи С.В. Дяковро дастгирӣ намуда, ҳамзамон қайд менамоем, ки ба таври объективӣ оқибатҳои воқеии таҷовуз инҳоянд: фаро расидани марг, ба саломатӣ расонидани дараҷаи гуногуни зарар. Имконияти умуман нарасонидани зарар ба саломатӣ низ ҷой дорад, вақте таҷовуз оқибатҳои нишондодашударо ба вучуд намеоварад (масалан, террорист аз яроқи оташфишон тир ҳолӣ мекунад, вале тири ӯ хато меҳӯрад). Ин ҳолат ба бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад, зеро дар ҳама ҳолатҳои нишонаҳои ҳамлаи террористии анҷомёфта мавҷуданд, мавҷудияти гуноҳ дар сурати мавҷуд набудани оқибатҳои зараровар аз ҷониби суд ҳангоми баҳогузори дараҷаи хавфнокии ҷамъиятии субъект ва ҷазо додани ӯ ба назар гирифта мешавад.

Дигар олимон, «таҷовуз ба ҳаёт» ва «ба саломатӣ зарар расонидан»-ро аксар вақт мафҳумҳои синонимӣ меҳисобанд. Ба фикри онҳо, қонунгузор дар ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ на танҳо куштор ё сӯиқасд ба онро, балки аз он зиёдтарро дар назар дорад. Масалан, П.Ф. Гришаев ва М.П. Журавлев, П.С. Елизаров, С.И. Дементев дар баробари кирдорҳои зикршуда, таҳти ин мафҳум расонидани зарари вазнин ба саломатӣ; расонидани зарари вазнин ба саломатӣ, ки ба ҳаёт таҳдид мекунад ва боиси марги ҷабрдида мегардад, мефаҳманд. [9, 30]

Одатан, таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ кирдори ҷинояткоронаи субъект мебошад. Дар ин ҳолат, кирдор маҷмӯи ҳаракатҳои муайяни субъект мебошад, ки ба куштани арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ равона карда шудааст. Г.В. Тимейко менависад: «Таъсири ҷисмонӣ ба объекти бо қонун ҳифзшаванда яке аз шаклҳои маъмултарини кирдори ҷиноятӣ мебошад. Зиёда аз 90% шумораи умумии ҷиноятҳои дар моддаҳои Қисми махсуси Кодекси ҷиноятӣ пешбинишуда тавассути таъсири ҷисмонӣ содир карда мешаванд. Мо боварӣ дорем, ки онҳо таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятиро низ дар бар мегиранд». [5, 15]

Ақидаҳои низ мавҷуданд, ки мувофиқи онҳо таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ метавонад дар намуди ҳам ҳаракат ва ҳам беҳаракатӣ содир карда шавад. [10, 71]

Беҳаракатии ҷинояткорона ҳам монанди ҳаракати ҷинояткорона яке аз аломатҳои асосии тарафи объективи ҷиноят мебошад. Беҳаракатии ҷинояткорона ин рафтори ғайриҳуқуқӣ ва ба ҷамъият хавфноке мебошад, ки дар иҷро накардан аз ҷониби шахсе, ки аз рӯи меъёрҳои муайян

ӯҳдадор буд ё ин ҳаракатҳоро аз рӯи ҳолатҳои муайян метавон иҷро кунад, ифода меёбад. Дар замони муосир, ки илму техника хеле инкишоф ёфтааст ва дар ҳамаи соҳаи ҳаёти ҷамъияти васеъ ҷорист, дараҷаи хавфнокӣ беҳаракатии ҷинояткорона хеле калон аст.

Монанди ҳаракати ҷинояткорона беҳаракатии ҷинояткорона ҳам як шакли таъсиррасонии инсон ба олами объективӣ мебошад. Фақат фарқи онҳо дар он, ки аввалаш ғаълола ва дуҷумлаш ғайриғаълола таъсир мерасонад, яъне субъекти ҷиноят вазифаҳои худро иҷро намекунад ва ҳангоми ин беҳаракатӣ ба объектҳои аз ҷониби қонуни ҷиноятӣ ба ҳифз гирифта шуда зарар мерасад. Лекин барои ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани ашхосе, ки ба беҳаракатии ҷинояткорона роҳ медиҳад, ду ҳолати зайл муқаррар карда шуданаш лозим аст: а) шахс ҳаракатҳои муайянеро, ки аз қонуну зерқонунҳо, аз фармони қонунии роҳбар бармеояд, иҷро накардааст; б) шахс аз рӯи касбу қораш ва вазифаи хизматиаш баъзе ҳаракатҳоро бояд ва метавонист иҷро кунад, лекин иҷро накардааст. [3, 106]

Яке аз шартҳои шахсро барои беҳаракатҳои ҷиноятқориаш ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан дар он аст, ки ба илоҷи иҷро қардани ўҳдадорӣ худ буданаш нигоҳ накарда, онро иҷро накардааст. Агар шахс ўҳдадорӣ худро бо сабабҳои воқеӣ иҷро накарда бошад дар натиҷаи он ба манфиатҳои муайян зарар расида бошад ҳам, беҳаракатии ў ҷиноят ҳисоб карда намешавад. Бояд қайд кард, ки беҳаракатии ҷинояткорона ҳам аз рӯи психологӣ монанди ҳаракати ғаълол бо майли субъекти ҷиноят содиршуда рафтори иродавӣ мебошад. Барои ҳамин монанди ҳаракати ғаълоли ҷинояткорона агар шахс ўҳдадорӣ худро дар натиҷаи таҳдиди қисмонӣ ё рӯҳӣ ё ин ки дар натиҷаи қувваи муқовиматнопазир иҷро накарда бошад дар натиҷаи он ба манфиатҳои бо ҚЧ ҚТ ба ҳифз гирифта шуда, зарар расида бошад ҳам, ҷиноят ҳисоб карда намешавад. [3, 106]

О.С. Сотула менависад, ки таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъияти дар шакли беҳаракатӣ низ содир шуданаш мумкин аст. Шахсе аз қумлаи қорандони соҳаи тиб, ки вазифадор аст дар доираи вазифаҳои қасбии худ ба арбоби давлатӣ ё ҷамъияти қумак қасонад, дарк мекунад, ки ҳаёти ў дар хатар аст, аммо қумак намекунад ва қунин ёрии тибқиро намерасонад. Дар шакли беҳаракатӣ ин ҷиноят инқунин аз ҷониби шахсе содир қарда мешавад, ки ба ўҳдадорӣҳои мансаби ў ба қор қаровардани механизмиҳои дахлдор ва дастгоҳҳои оғоҳиқунанда дар роҳи оҳан ва истгоҳҳои роҳи оҳан, дар бандарҳои баҳрӣ ва дарёӣ, дар майдонҳои ҳавопаймоӣ дохил мешаванд ва шахс ин вазифаҳоро бо мақсади таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ҷамъияти ба таври дахлдор иҷро накардааст. [10, 71-72]

Ба воситаи беҳаракатӣ ҳама гуна таҷовузро содир қардан ғайриимқон аст. Он ҳамеша бо таъсири ғаълоли қисмонӣ ба қабрдида (оташ задани ҷиноятқор, тарқиш, қароҳати қорд ва ғайра) алоқаманд аст. Тавсифи таҷовузи ба ҷамъият хавфнок ҳамқун асоси мудофиаи заруриро тавсиф намуда, Б.В. Сидоров қайд мекунад, ки ҳамла як раванди таҷовузқорона ва рафтори таҳқиромезона мебошад, ки аз лаҳзаи бавуқуд омадани хатари воқеӣ аз тарафи таҷовузқунанда ба манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи қабрдида оғоз меқардад. «Ин хатар бояд воқеӣ бошад, ки дар амалҳои мушаххаси ҳамлақар равшан ифода шудааст ва аз ниётҳои таҷовузқоронаи шахс шаҳодат медиҳад». [11, 336]

М.В. Туретский бар он ақида аст, ки ақти террористӣ мумкин аст дар шакли беҳаракатӣ низ содир қарда шавад ва он ҳамқун таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъияти бандубаст қарда мешавад. [12, 25-26]

Ҳамин тавр, қуштори арбоби давлатӣ ё ҷамъияти бо мақсади суғ қардани асосҳои соҳти қонституқсионӣ ё амнияти давлат, ҳамқунин бо мақсади қатъ қардонидани ғаълолияти давлатӣ ё

дигар ғаёлияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин ғаёлият (акти террористӣ) бо беамалӣ дар ҳолатҳое сурат мегирад, ки шахси гунаҳкор ўҳдадории андешидани чораҳои пешгирии маргро иҷро накунад. Масалан, духтур ба шахси захмдор ё бемор, ки арбоби давлатӣ ё ҷамъият аст, кўмаки тиббиро бо мақсади сушт кардани асосҳои сохти конститусионӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани ғаёлияти давлатӣ ё дигар ғаёлияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин ғаёлият (акти террористӣ) намерасонад, ки боиси марги ў мегардад. Ғайр аз он, гунаҳкор дар ин ҳолатҳо имконияти воқеӣ барои иҷрои ўҳдадориҳои ба зиммаи ў гузошташударо дошт ва дидаву доништа онро иҷро накард.

Амалияи тафтишотӣ ва судӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли беҳаракатӣ умуман содир нашудааст, он танҳо дар шакли ҳаракати ғаёл дар намуди куштор, сўйикасд ба куштор, расонидани зарари вазнин ба саломатӣ содир гардидааст.

Таркиби ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гурӯҳи ҷиноятҳо бо таркибҳои кўтоҳшуда дохил мешавад. Ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани кирдоре, ки бевосита ба куштори арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ равона шудааст, новобаста аз он, ки марг воқеан рух додааст, анҷомёфта ҳисобида мешавад. Агар шахси гунаҳгор куштори шахси дигарро содир кунад ва саҳван боварӣ дошта бошад, ки вай арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ мебошад, ҷиноят бояд ҳамчун сўйикасд ба ҷинояти м. 310 КҶ ҚТ бандубаст карда шавад.

Қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти хатари таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, лаҳзаи хотима ёфтани ҷиноятро ба марҳилаи сўйикасд рабт додааст. Таҷовуз ба ҳаёт маъно содир кардани кирдорҳои мустақимро, ки барои куштани арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, новобаста аз оқибатҳои воқеӣ, равона карда шудааст, дар назар дорад.

Таркиби ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ баъзан дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба таркибҳои кўтоҳшуда дохил карда шудааст. [12, 161] Ин чунин таркибе мебошад, ки дар он лаҳзаи хотима ёфтани ҷиноят аз тарафи қонунгузор ба давраи нисбатан барвақттар (пештар) гузаронида шудааст, яъне пештар аз оғози он кирдорҳое, ки мазмуни асосии тарафи объективи ҷиноятро ташкил медиҳанд.

Мувофиқи м. 33 КҶ ҷиноят хотимаёфта эътироф мешавад, агар кирдори содирнамудаи шахс тамоми аломатҳои таркиби ҷинояти пешбинигардидаро дошта бошад. Дар КҶ ҳамаи таркибҳои ҷиноятҳо вобаста ба сохти конструксиявиашон ҳамчун ҷиноятҳои хотимаёфта ифода ёфтаанд.

Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлати ё арбоби ҷамъиятӣ бояд аз лаҳзаи содир намудани ҳаракатҳо, ки ба маҳрум кардан аз ҳаёт ва сўйикасд ба ҳаёти ҷабрдида хотимаёфта доништа шавад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки таркиби м. 310 КҶ ҚТ расмӣ мебошад, яъне, ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани ҳаракат сарфи назар аз оқибатҳои он анҷомёфта ҳисобида мешавад.

Чӣ хеле ки маълум аст тарафи объективи ҷиноят ғайр аз се аломати ҳатмӣ боз бо якчанд аломати факултативӣ тавсиф карда мешавад. Ба аломатҳои факултативӣ инҳо мансубанд: ҷои содир шудани ҷиноят; вақти содир шудани ҷиноят; тарзи содир намудани ҷиноят ва олотӣ содир намудани ҷиноят. Дар сарчашмаҳои махсус вазӣ содир шудани ҷиноятро ҳам яке аз аломатҳои иловагӣ эътироф мекунанд, ки ин нодуруст аст. Барои он ки вақт, ҷой ва олотӣ содир шудани ҷиноят дар маҷмӯъ вазӣ содир шудани ҷиноятро ташкил мекунад. [3, 110]

Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлати ё арбоби ҷамъиятӣ бо тарзҳои гуногун – ба марг расонидан ё сўйикасд ба куштор тавассути силоҳи оташфишон ё яроқи сард, дастгоҳҳои тарканда, воситаҳои

кимиёвӣ, биологӣ, электромагнитӣ, радиоактивӣ ва инчунин даҳолати равонӣ ё тиббӣ содир карда мешавад. Аз ин рӯ, дар диспозитсияи м. 310 КҶ ҚТ оид ба таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ зарурати нишон додани якҷанд тарзҳои содиркунии ҷиноят шарт нест, зеро тарзи содир намудани ҷиноятро танҳо дар он сурат дар моддаи дахлдор нишон додан мумкин аст, ки як таркибро аз дигараш фарқ кунем ва ё он ба бандубасти ҷиноят таъсир расонад.

Таҳти мафҳуми тарзи содир намудани ҷиноят бар ақидаи И.Ш. Жордания - «ҷустуҷӯ, мутобиқсозӣ, истифодаи асбобҳо, дигар воситаҳои моддӣ ва қувваҳои моддӣ, бо кӯмак ва тугайли он натиҷаи ҷиноятӣ ба даст оварда мешавад, мебошад». [13, 56]

Н.И. Панов менависад, ки тарзи содир намудани ҷиноят, пеш аз ҳама, барои кирдори ҷиноятӣ ҳамчун рафтори фаъол, иродавӣ ва кирдори ба ҷамъият хавфнокӣ шахс мебошад. Он гувоҳӣ медиҳад, ки ҷи гуна шахс амали ба ҷамъият хавфнокро иҷро мекунад, кадом тарзҳо, усулҳо ва василаҳоро барои он иҷро менамояд. [14, 117]

Барои субъект тарзи содиркунии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ воситаи расидан ба ҳадафи муайян мебошад. Сатҳи эҳтимолияти пайдоиши оқибатҳои зараровар аз амалҳои гуногун якранг нест, аммо ҳуди амалҳо вобаста ба дараҷаи эҳтимолияти пайдоиши оқибатҳои зараровар баландтар ва хатарноктар аст. Гузашта аз ин, дараҷаи вазнинӣ ва хусусияти оқибатҳои он бештар аз усулҳои ҷинояти содирнамудаи субъект вобаста аст.

Тарзи содиркунии ҷиноят ҳамчун аломати тарафи объективи ҷиноят мустақиман ба ҳаракат (беҳаракатӣ) алоқаманд аст, менависад Н.И. Панов, ба ӯ муайянии сифатӣ медиҳад, возеҳ месозад, мушаххас мекунад, фардӣ кунонида мешавад, ки дар натиҷаи он ҳаракати (беҳаракати) ҷиноятӣ баҳо дода мешавад ва дар акси ҳол, хусусиятҳои устувори инфиродӣ мавҷуданд, ки онро аз дигар амалҳо фарқ мекунад. [14, 117]

Бояд қайд кард, ки дар қонун тарзҳои содир намудани таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ пешбинӣ нашудаанд, бинобар ин онҳо метавонанд хеле гуногун бошанд ва аз ин рӯ, ба дараҷаи ҷинояти дар м. 310 КҶ ҚТ пешбинишуда таъсир расонида наметавонанд.

Дар ҳолате, ки таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ бо тарзи хавфи умумӣ ба амал ояд, пас вобаста ба оқибатҳои он, гунаҳкорро метавон барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ ва қасдан куштани ду ё якҷанд шахс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашид; агар таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ ва одамқушии, ки бо тарзи ба ҳаёти бештари одамон хатарнок содир шуда бошад, кирдор бо банди дахлдори қисми 2 м. 104 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Ҷой ва вақти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ танҳо дар якҷоягӣ бо дигар ҳолатҳои дорои хусусияти объективӣ таъсир расонид ҳам вале барои бандубасти м. 310 КҶ ҚТ аҳамият надоранд.

Агар вақти содир кардани ҷиноят дар баъзе ҳолатҳо ба дараҷаи хатарнокии ҷиноят таъсир кунад, дар баъзе ҳолатҳо ба бандубасти ҷинояти содиршуда бевосита таъсир менамояд. Масалан, таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ қатъи назар шабона содир мешавад ё рӯзона бо моддаи дахлдор бандубаст карда мешавад. Лекин дар мавриди таъин кардани ҷазо вақти шабона ё рӯзона содир шудан ҷиноят ба эътибор гирифта мешавад.

Ҳамин тавр, аз таҳлили ҳуқуқӣ-ҷиноятии тарафи объективи таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чунин хулосаҳо омадан мумкин аст:

1. Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ба категорияи ҷиноятҳои мансуб аст, ки таркиби расмӣ доранд. Барои тарафи объективи ҷинояти м. 310 КҶ ҚТ лаҳзаи ниҳони амал аллакай дар моддаи зикршуда тавсиф карда шудааст. Қонунгузор «содир намудани кирдорро

ҳамчун асоси мустақил ва кофӣ барои эътироф кардани ҷинояти хотимаёфта» қайд намуда, оқибати ҷиноятро берун аз доираи модда гузоштааст. Аммо, дар моддаи 310 ҚЧ ҚТ мавҷуд набудани оқибатҳои мушаххас маъноӣ онро надорад, ки чунин амал безарар аст;

2. Ба таври объективӣ оқибатҳои воқеии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ инҳоянд: фаро расидани марг, ба саломати расонидани дараҷаи гуногуни зарар. Имконияти умуман нарасонидани зарар ба саломатӣ низ ҷой дорад, вақте таҷовуз оқибатҳои нишондодашударо бавҷуд намеоварад (масалан, террорист аз яроқи оташфишон тир ҳолӣ мекунад, вале тири ӯ хато меҳӯрад). Ин ҳолат барои бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад, зеро дар ҳама ҳолатҳои нишонаҳои ҳамлаи террористии анҷомёфта мавҷуданд, мавҷудияти гуноҳ дар сурати мавҷуд набудани оқибатҳои зараровар аз ҷониби суд ҳангоми баҳогузориҳои дараҷаи хавфнокӣ ҷамъиятӣ субъект ва ҷазо додани ӯ ба назар гирифта мешавад.

3. Куштори арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ бо мақсади суист кардани асосҳои соҳти конституционӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин фаъолият (акти террористӣ) бо беамалӣ дар ҳолатҳои сурат мегирад, ки шахси гунаҳкор ӯҳдадориҳои андешидани ҷораҳои пешгирии маргро иҷро накунад;

4. Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ бояд аз лаҳзаи содир намудани ҳаракатҳо, ки ба маҳрум кардан аз ҳаёт ва сӯиқасд ба ҳаёти ҷабрдида вобаста аст, хотимаёфта доништа шавад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки таркиби м. 310 ҚЧ ҚТ расмӣ мебошад, яъне, ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани кирдор, сарфи назар аз оқибатҳои он, анҷомёфта ҳисобида мешавад;

5. Ҷой ва вақти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ танҳо дар яққоягӣ бо дигар ҳолатҳои дорои хусусияти объективӣ таъсир расонида, барои бандубасти м. 310 ҚЧ ҚТ аҳамият надоранд.

Пайнавишт:

1. Шарипов Т. Ш., Азимов Н.Б., Камолов З.И., Насриддинов Н. *Ҳуқуқи ҷиноятӣ*. - Душанбе, 2010. – 256 с.
2. Мамедов А. *Соотношение и взаимосвязь объекта и объективной стороны преступления // Уголовное право*. - 1999. - № 2. – С. 54-62.
3. *Ҳуқуқи ҷиноятӣ / Китоби дарсӣ зери таҳрири н.и.х., дотсент Ҳ.С. Салимов ва н.и.х., дотсент Н.А. Фаффорова*. - Душанбе: Ирфон, 2011. – 344с.
4. Кудрявцев В. Н. *Объективная сторона преступления*. - Москва: Госюриздат, 1960. – 244 с.
5. Тимейко Г.В. *Общее учение об объективной стороне преступления*. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1977. – 216 с.
6. Звонарев О. Ю. *Уголовная ответственность за посягательство на жизнь государственного или общественного деятеля*. - Донецк, 2005. – 120 с.
7. Побегайло Э.Ф. *Умышленные убийства и борьба с ними*. – Воронеж, 1965. – 206 с.
8. Дьяков С. В. *Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование / 2-е изд., испр. и доп.* – Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2012. – 267с.
9. Гришаев П. Ф., Журавлев М. П. *Преступления против порядка управления*. – Москва, 1963. – 258 с.
10. Сотула О.С. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. – Харків, 2003. – 201с.

Akilova M. M. Criminal-Legal Analysis of an Objective Side of Infringement upon the Life of a State or Public Actor

-
11. *Уголовное право России. Общая часть: учебник для вузов / Под ред. Ф.Р. Сундурова. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 2016. – 864 с.*
 12. *Турецкий М.В. Особо опасные государственные преступления. - Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1965. – 90 с.*
 13. *Жордания И. Ш. Структура и правовое значение способа совершения преступления. - Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1977. – 277 с.*
 14. *Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. - Харьков: Вища шк. Изд-во Харьковск. ун-та, 1982. – 160 с.*

Reference Literature:

1. *Sharipov T.Sh., Azimov N.B., Kamolov Z.I., Nasriddinov N. Criminal Law. – Dushanbe, 2010. – 256 pp.*
2. *Mamedov A. Correlation and Mutual Connection of Object and Objective Side of Crime// Criminal Law. – 1999, №2. – 54–62pp.*
3. *Criminal Law// Educational Text-Book// Under the editorship of Associate Professor, candidate of juridical sciences Kh.S. Salimov; Associate Professor N.A. Gafforova. – Dushanbe: Cognition, 2011– 344pp.*
4. *4.Kudryavtsev V.N. Objective Side of Crime. – Moscow: State Juridical Publishing-House, 1960. – 244pp.*
5. *Timeiko G.V. General Tenet of Objective Side of Crime.–Rostov-on-Don: Publishing-House of Rostov University, 1977. - 216pp.*
6. *Zvonaryov O. Yu. Criminal Answerability for Infringement upon the Life of a Statesman or a Public Actor. – Donetsk, 2015. – 120pp.*
7. *Pobegailo E.F. International Murders and Combat with them. – Voronezh, 1965. – 206pp.*
8. *8.Dyakov S.V. Crimes versus the Foundations of Constitutional Frameworks and State Security: Criminal-Legal and Criminological Investigation// The 2nd edition, revised and enlarged. – Saint-Petersburg: Juridical Press-Centre, 2012. – 267pp.*
9. *Grishayev P.F., Zhuravlyov M.P. Crime versus the Order of Governance. – Moscow, 1963. – 258pp.*
10. *Sotula O.S. Criminal Answerability for Infringement upon the Life of a Statesman or a Public Actor. Candidate dissertation in jurisprudence. – Kharkov, 2003. – 201pp.*
11. *Criminal Law of Russia. General Part: Educational text-book for higher schools// Under the editorship of F.R.Sundurov. – Kazan: Publishing-House of Kazan University, 2016. – 864pp.*
12. *Turetsky M.V. Especially Dangerous State Crimes. – Moscow: Publishing-House of Moscow University, 1965. – 90pp.*
13. *Zhordaniya I.Sh. Structure and Legal Importance of the Way of Crime Committing. – Tbilisi: Sabchota Sakartvelo, 1977. – 277pp.*
14. *Panov N.I. The Way of Committing Crime and Criminal Answerability. – Kharkov: Higher School. Publishing-House of Kharkov University, 1982. – 160pp.*